

Civil szervezetek az önkéntességről - kutatási jelentés -

A kutatási jelentést írta: Domokos Tamás

1. PROLÓGUS

A közép-kelet-európai non-profit szektor fejlődésének, történetének, működési jellemzőinek számbavétele és tudományos igényű feldolgozása jó ütemben halad annak ellenére, hogy az elmúlt évtized politikai-társadalmi változásai következtében régióinkban csak mostanában éledtek újjá a civil mozgalmak. A kutató, elemző és dokumentáló szakemberek számára páratlan lehetőség kínálkozik a civil szektor működési mechanizmusainak vizsgálatára, hiszen a szemünk láttára alakult ki, fejlődik. Ez a magyarázata annak, hogy térségünk civil szférájának tanulmányozása tipikus interdiszciplináris tudománnyá vált, elemzői között történészeket, politológusokat, közigazgatás-tudományi szakembereket, jogászokat, szociológusokat, statisztikusokat, szociálpszichológusokat és közgazdászokat egyaránt találunk. A sokszínű megközelítés módszertani és szemléletbeli kavalkádja azonban - a kétségtelen pozitív eredményei mellett - veszélyeket is rejt magában, mellyel leginkább azok szembesülhetnek, akik a kérdést nem valamely korábban kialakult tudományág aspektusa felől igyekeznek közelíteni, hanem komplex módon szeretnék tanulmányozni.

2001 az önkéntesség nemzetközi éve. Ehhez az ENSZ kezdeményezéshez Magyarország is csatlakozott különböző programokkal, szakértői munkával. A szakértői munka során vált világossá, hogy bár sokat lehet tudni a magyar civil szektor fejlődéséről, a civil szervezetek és az önkéntes munka kapcsolata feltáratlan, szükség van a feltérképezésére. A munkát nehezítik a definíciós problémák, mert sem a civil szféra, sem pedig az önkéntesség fogalma nincs pontosan meghatározva.

Non-profit? Civil? Közhasznú? NGO? E szinonimként használt fogalmak valójában teljesen eltérő logika alapján határozzák meg ugyanazt (?) a denotátumot. A non-profit fogalmat a közgazdaságtan alkotta, s alapvetően olyan gazdálkodó szervezetekre vonatkozik, amelyek tevékenységük során ugyan gazdálkodnak, sőt vállalkozási tevékenységet is végez(het)nek, profitra is szert tehetnek, de a nyereséget nem oszthatják szét maguk között, hanem az alaptevékenység szerinti közcélra kell felhasználniuk. A civil szféra fogalmát leggyakrabban a társadalomelméleti szakemberek használják. Megkülönböztetve az állami intézményektől és a piaci szereplőktől a harmadik szektort. Az NGO fogalmon a kormányzati szervezetektől teljesen független szereplőket kell érteni, s eredetét történelmileg támasztja alá, hogy a non-profit szektor és az abban tevékenykedő NGO-k kormányoktól, uralkodóktól függetlenül léteztek, léteznek. A közhasznúság alapvetően közgazdasági fogalom, de a szektor jogi szabályozása után mint jogi kategóriát kell kezelnünk.

Az eltérő tudományos talapzatról induló definíciókból következik, hogy egyik fogalom például az önkormányzati alapítványt, nem tekinti a harmadik szektor részének, míg más definíció alapján a szakszervezetek, egyházak szorulnak ki belőle, megint másik logika alapján a klubok és más öncélú mikroközösségeket kell kizárni. Az önkéntesség fogalma sem egyértelmű, van olyan megközelítés, amely minden segítőt az önkéntesek közé sorol, mások azokat tekintik annak, akik ellenszolgáltatás nélkül, ingyen dolgoznak a szervezetnél, megint mások az egész tagságra értik az önkénteseket.

Az önkéntesség és a civil szervezetek viszonyára koncentrááló adatfelvétel során nem lett egyértelműen meghatározva sem a civil szektor, sem pedig az önkéntesség fogalma, így a kérdezett szervezetek által adott válaszok is eltérő dimenziót takarnak.

A civil szektort érintően valamennyi definíció közül a társadalompolitikai megközelítés a legmegengedőbb, így a család, az állam és az öncélú anyagi érdekeltség miatt piacon lévő gazdasági társaságok kivételével minden más szereplőt ide sorolhatunk. Így ide tartozhatnak az egyházak, a köz- és magánalapítványok, a szakszervezetek, az egyesületek, a közhasznú társaságok, a kisebbségi szerveződések, az informális és formális klubok, körök egyaránt. Az önkéntes munka és a civil szervezetek viszonyának elemzésekor célszerű tágan megvonni a civil szektor határait.

Az önkéntesség definíciójának célszerű az ENSZ által meghatározottakat iránymutatásul venni, mely szerint három kritériuma van: 1) a tevékenység nem folytatható elsősorban anyagi ellenszolgáltatásért, 2) önként, szabad akarat alapján kell végezni, 3) más személy hasznát kell szolgálnia.

2. KUTATÁSI MÓDSZER

Az empirikus kutatási módszer önkitöltős kérdőíves adatfelvétel volt. A kérdőív interneten, civil szervezetek által olvasott lapokban egyaránt elérhető volt, de civil rendezvényeken is folyt az adatgyűjtés. Az adatgyűjtési időszakban 188 kérdőív gyűlt össze.

A kérdőívből kinyerhető empirikus adatokat kódolás után számítógépen rögzítettük és ellenőriztük. Az adatelemzést SPSS programmal végeztük. A kérdőívet az alábbi szervezetek küldték vissza:

"Korszerű Vérellátásért" Alapítvány	Bethesda Otthonápolási Alapítvány
"Nimfa" Természetvédelmi Egyesület	Család és Közösség Alapítvány
"Százhalom" Alapítvány	Családi Szolgálatok Ligája Alapítvány
"Teljes Élet" Szociális Alapítvány	Csepeli Kistáncos Alapítvány
A Somogyzobi Jókedv, Egészség, Kultúra Férfikör	Cserkészek az Ifjúságért Alapítvány
A Boldogházi Gyermekekért Alapítvány	Csontvelődonor Egyesület
A Családi Nevelésért Alapítvány	Dávid Achondroplasiások Társasága
A tanulók kiemelkedő teljesítményéért Alapítvány	Dél-alföldi Teleházak Regionális Közhasznú Egyesülete
Afrika-Ázsia Fórum Egyesület	Dorogi Környezetvédelmi Egyesület
AFS Magyarország Nemzetközi Csereprogram Alapítvány	Dunavarsányi Svábok Egyesülete
Agape Team Missziós Csoport Alapítvány	Ecsér Községi Sportkör
Agrárhallgatók Nemzetközi Egyesülete	Edzett Ifjúságért Kulturális Faluvédő Szabadidős Klub és Körzeti Sportegyesület
Ajka és Térsége Civil Szervezetek Szövetsége	ÉFOÉSZ Ajkai Szervezete
Aktív Soproni Ifjak	ÉFOÉSZ Bács-Kiskun-Megyei Csoportja
Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért	Egy Ház Alapítvány
Alba Regia Ifjúsági és Szabadidős Egyesület	Egymásért alapítvány
Alba Regia Nyugdíjas Egyesület	Együtt Egymásért Alapítvány
Alba Regia Táncegyesület	Élet Alapítvány
Állástalanok Szervezetei Országos Közösségének Fejlesztő Alapítványa (ÁSZOKFA)	Élet Szava Alapítvány
Aquila Egyesület	Első Szorobány Alapítvány
Aranyhíd Alapítvány	Érzékeny Gyermekeinkért Alapítvány
Aranyhomok Kistérségi Egyesület	Erzsébeti-Soroksári M.E.
Auriga Sport és Szabadidős Klub	EsErnyő Alapítvány
Avasi Arborétum Baráti Kör	Esztergom Város Ipartestülete
Bakonyi Tájéfutó Klub	Európa Ifjúsági Klub
Barcsi Nőegylet	Faluház Baráti Kör
Békéscsaba Városi Állatvédők Közhasznú Egyesülete	Fekete Sereg Ifjúsági Egyesület
Beklen Alapítvány	Felzárkózunk Alapítvány
Belszervi Betegek Rokkantak Margaréta Egyesülete	Fény a fényben Egyesület
Berhidai Kolping Család	Fényes Szellők Magyar Kollégiumi Társaság
Beszédes József Vízitúra Sportklub	Fészek Egyesület
Béthel Alapítvány	Fulbright Commission/Alapítvány
	Galvács Öröksége Kulturális Egyesület
	Garai Ház Alapítvány
	Geo-Environ Környezetvédő Egyesület
	Gólyahír Egyesület
	Gyermekbarát Egyesület

Gyermekrák Alapítvány
Hadjótelezetséget Ellenzők Ligája
Hajdúbagosi Kulturális és Közösségfejlesztő
Egyesület Kistérségi Civil Teleház
Halasi Könyvtárpártoló Alapítvány
Harmónia Szabadidő és Sport Egyesület
Havasi Gyopár Turisztikai Egyesület
Hermann Ottó Természetvédő Kör
Híd Alapítvány
Hindu-Magyar Kulturális Alapítvány
Hunyadi Mátyás Diákmozgalomért Alapítvány
Irgalmas Samaritánus Gyülekezeti Szociális
Módszertani Központ
Istenkúti Közösségért Egyesület
Jelenünkért és Jövőnkért Alapítvány
Jelky András Tudományos Ismeretterjesztő
Egyesület
Jóga a Mindennapi Életben Egyesület
Jóléti Szolgálatok Országos Szövetsége
Kapocs a Mozgássérültek Segítségére
Alapítvány
Kapocs Ifjúsági önszolgáltató Egyesület
Kerekdomb Környezetvédelmi Egyesület
Keresztényekért Alapítvány
Kézműves Alapítvány
Kiskassáért Német Egyesület
Kisködmön Alapítvány
Kistarscai Kulturális Egyesület
Kórházi Önkéntes Segítő Szolgálat alapítvány
Korszerű Technikával a Mozgáskorlátozott
Emberekért Közhasznú Alapítvány
Kortárs Orkesztika Egyesület
Környezet és Természetvédelmi
Oktatóközpontok Országos Szövetsége
Környezettudatos Vállalatirányítás Egyesület
Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók
Szakszervezete
Közösségfejlesztők Békés Megyei Egyesülete
Közrendvédelmi Alapítvány
Kunhegyes Zenekultúrájáért Alapítvány
Lelki Egészségvédő Alapítvány
Leo Amici Alapítvány
Lisztérzékenyek Érdekképviselőinek Országos
Egyesülete
Magyar AmatőrCsillagászok Baráti Köre
Magyar Cserkészszövetség
Magyar Cserkészszövetség IV. kerülete
Magyar Fordítóház Alapítvány
Magyar ILCO Szövetség
Magyar Kamillánus Családok Társasága
Egyesülete
Magyar Környezeti Nevelési Egyesület
Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület
Területi Központ
Magyar Máltai Szeretetszolgálat Pécs
Magyar Mérnökhallgatók Egyesülete
Magyar Páneurópai Unió Nyíregyházi

Szervezete
Magyar Rákellenes Liga
Magyar Transzperszonális Egyesület
Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos
Szövetsége
Magyar Vöröskereszt Somogy Megyei
Szervezete
Magyarországi Németek Pécs-Baranyai
Nemzetiségi Köre
Mátészalkai Idősekért Alapítvány
MAZS Alapítvány
Motiváció Mozgássérülteket Segítő Alapítvány
Mozgáskorlátozottak Nemzetközi Fotó- és
Színesdial Pályázata Közhasznú Alapítvány
Mozgáskorlátozottak Sárospataki Egyesülete és
Zemplén Térségi Egyesülete
Mozgássérült Emberek Önálló Élet Egyesülete
Mozgássérültek Balatonfüredi Egyesülete
Mozgássérültek Egyesülete
Mozgássérültek és Barátaik Miskolc Városi
Egyesülete
Mozgássérültek Fejér Megyei Egyesülete
Mucopolysaccharidózis (MPS) Társaság
Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete
Balmazújváros
Munkanélküliek és Álláskeresők Egyesülete
Gyöngyös
Nagycsaládosok Balatonalmádi Egyesülete
Nagycsaládosok Kispesti Egyesülete
Nagycsaládosok Országos Ifjúsági Egyesülete
Nagycsaládosok Petőfiszállási Egyesülete
Nagyrabéi Baráti Kör Egyesület
Nane Egyesület
Nemesbikki Református Szeretetotthon
Németh László Kulturális Egyesület
Nógrád Megyei Csillagászati Alapítvány
Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos
Szövetsége
Nonprofit Kutatócsoport Egyesület
Nyugdíjas Egészségmegőrző Országos
Egyesület
Nyugdíjas Magányosok Klubja Egyesület
Nyugdíjasok Kaposvári Egyesülete
Ofella Sándor Alapítvány
Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület
Ostreatus Gombatermesztők Egyesülete
Önkéntes Segítő Szolgálat
Pécsi Túrakerékpáros és Környezetvédő Klub
Pókháló Egyesület
Református Szeretetotthon
Reménység Ifjúságvédő Alapítvány
Rónai Művelődési Központ
Rózs Imre Alapítvány 1990
Rügyecskék Ember- és Környezetvédelmi
közhasznú Alapítvány
Ryufor Alapítvány Magyar UFO Kutatási
Központ

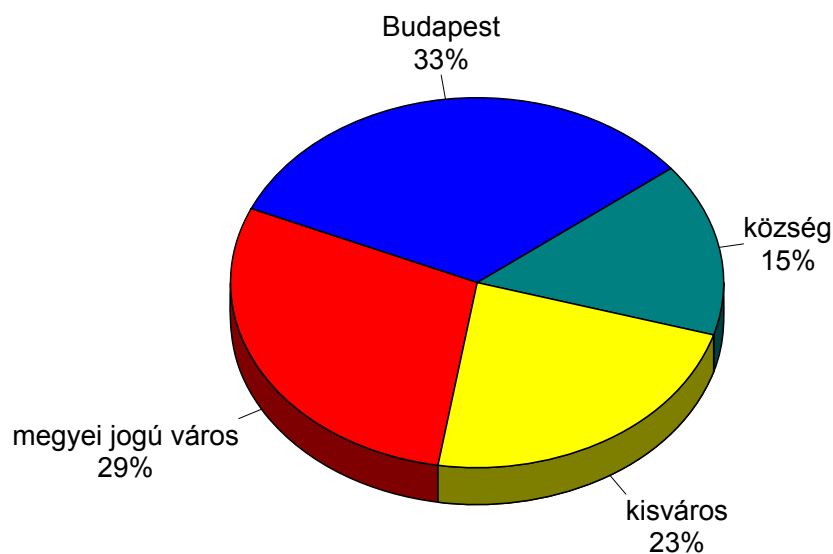
Sarepta budai Evangélikus Szeretetotthon
 Sclerosis Multiplexes Betegek Országos
 Egyesülete
 Sirály Életmód Klub
 Sokproblémás Családokért Alapítvány
 Soroksári Karitasz Alapítvány
 Sürgősségi Betegellátó Osztályok
 Magyarországi Egyesülete
 Szegedi Tini-telefon Lelkisegély Szolgálat
 Székesfehérvári Álláskeresők Egyesülete
 Szikla 2000 Egyesület
 Tanulókért, Iskoláért Alapítvány
 Tapolcai Városszépítő Egyesület
 Tatra Alapítvány a Kultúráért, Környezetért
 TIT Pannon Egyesület Győr Városi Szervezete
 Turista és Természetjáró Információs Egyesület

United Way Budapest Alapítvány
 United Way Kiskunfélegyháza Alapítvány
 Úszósportért Szülői Egyesület
 Utolsó Szalmaszál Alapítvány
 Városépítő Egyesület
 Városi Biciklizés Baráti Kör
 Verebély László Vasúttörténeti Egyesület
 Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület
 VIDES Magyarországi Csoportja
 WWF Magyarország
 Zabhegyező Gyermekanimátorok Egyesülete
 Zebegényi Nagycsaládosok Egyesülete
 Zöld Kerék SZ-SZ-B. Megyei Kerékpáros
 Alapítvány

2. A VIZSGÁLT SZERVEZETEK JELLEMZŐI

A kérdőívet visszaküldő civil szervezetek fele a formáját tekintve egyesület, egyharmaduk valamilyen alapítvány, 13 százalékuk az egyéb választ jelölte meg, s ez a leggyakrabban szövetség vagy valamilyen klub, kör volt. A válaszoló szervezetek székhely szerinti megoszlását tekintve minden harmadik kérdőív fővárosi szervezettől érkezett.

A szervezet közhasznúsági státusza

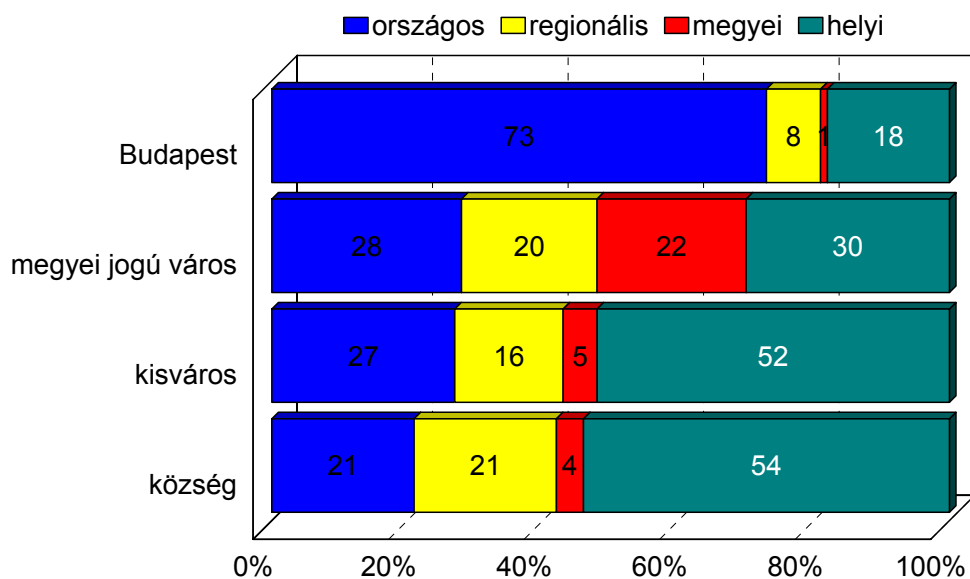

A vidékről érkezett kérdőívek is alapvetően városi szervezetektől jöttek vissza, a megyei jogú városok részesedése a mintában 29, a kisvárosok részaránya 23 százalék, s községekben dolgozó civil szervezet mindössze 15 százalék volt.

A szervezet formáját a településtípus dimenziójában vizsgálva kiderült, hogy az egyesületektől egy kicsit több kérdőív érkezett a megyei jogú városokból, míg községekből érkezett kérdőívek 43 százaléka, a fővárosi kérdőívek 42 százaléka alapítványtól jött.

A vizsgált civil szervezetek egyharmada önbevallásuk alapján csak a településén tevékenykedik, a megyei hatókörű szervezetek aránya a mintában 9 százalék volt. Regionális szinten 15, országos hatókörrel pedig 42 százalékuk tevékenykedik. Értelemszerűen a székhely szerinti településtípus és a hatókör közt mutatkozik bizonyos összefüggés. A budapesti válaszadók háromnegyede országos hatókörű szervezet volt, s helyinek csupán 18 százalékuk nevezhető. A megyei jogú városokban mutat leginkább kiegyensúlyozott képet a válaszok megoszlása, míg a kisvárosokban és a községekben többségében helyi hatókörű szervezetek találhatóak.

A szervezetek hatóköre és a székhely szerinti település

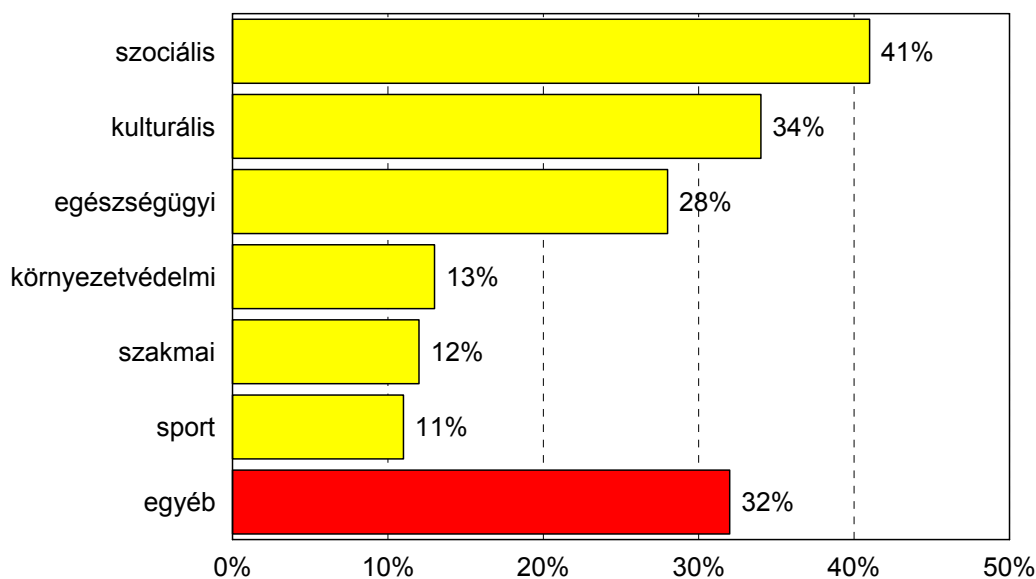

A kérdőívben a szervezeteknek ágazat szerint is be kellett sorolni magukat. Mivel egy szervezet több ágazati formát is megjelölt, külön változóként kódoltunk le minden felsorolt ágazatot. A legtöbben (41 százalék) a szociális ágazatban tevékenykednek, de a kulturális és az egészségügyi ágazatot is megjelölte a válaszadók közel egyharmada. Egy szervezet átlagosan 1.7 ágazatba sorolta be magát. Az átlagnál egy kicsit többféle ágazatban

tevékenykednek az egyesületek és a budapesti szervezetek, míg homogénebb a tevékenységi körük a szövetségeknek és a megyei szervezetek.

Ami a szervezetek tevékenység szerinti típusát illeti, a legtöbben (44 százalék) szolgáltató szervezetként határozták meg magukat, 37-38 százalék az érdekvédelmi és a szakmai tevékenység említési aránya. A szervezetek 67 százaléka egyféle, 22 százaléka kétféle tevékenységi típusba is beletartozik, egytizedük pedig három vagy többféle választ jelölt meg. Ezeken belül a legtöbben rendezvények, programok szervezését végzik, érdekképviselési feladatot látnak el, képzési és oktatási, ismeretterjesztési feladatot végeznek. Tíznel több szervezett említette még a különböző szociális ellátási formákat (családsegítés, szociális támogatás, hajléktalanok, munkanélküliek segítése), a fogyatékosok segítségét, ellátását, az idősgondozást, a természetvédelmi akciókat, a mentálhigiénés munkát illetve a szabadidős és sportrendezvényeket.

Ágazati forma szerinti megoszlás

A szervezetek küldetését, tevékenységének célcsoportját nézve még sokszínűbb a kép. Az egyszerűbb elemezhetőség érdekében a kérdőív tíz célcsoportot definiált: kisebbségek, gyerekek, hajléktalanok, fogyatékkal élők, munkanélküliek, szegények, idősek, betegcsoportok, szakmai, nők.

A vizsgált szervezetek közel fele (44 százalék) tevékenységének célcsoportjaként a gyerekeket jelölte meg többek közt, nagyjából egynegyedük foglalkozik a fogyatékkal élő

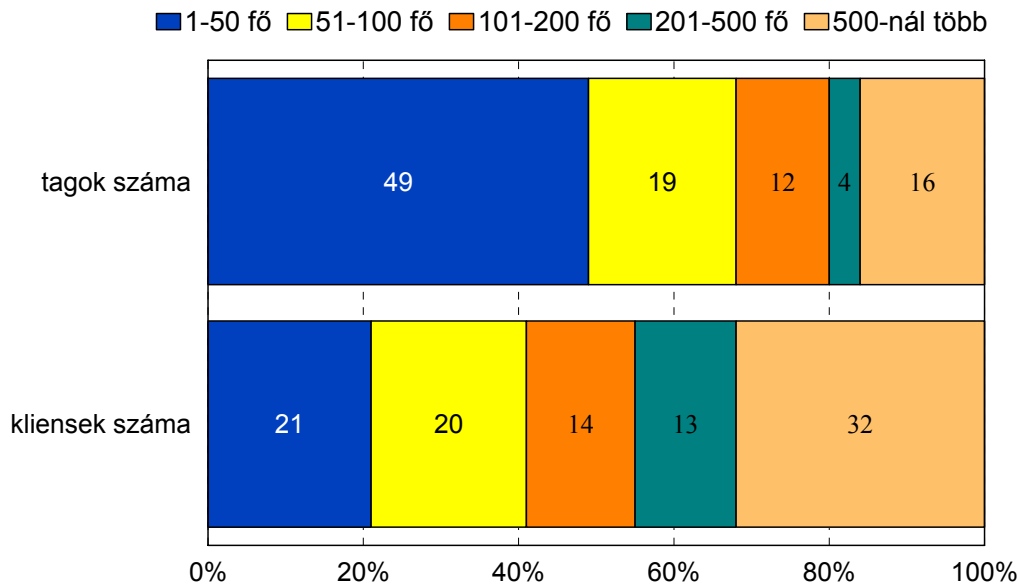
emberekkel, s egyötödük említette az időseket és a szakmai csoportot. Betegségcsoportokkal 16, szegényekkel 14, munkanélküliekkel 12 százalékuk foglalkozik. A szervezetek fele egy, 25 százaléka két, 9 százaléka három, 16 százaléka háromnál több célcsoport érdekében tevékenykedik. Ez azt jelenti, hogy átlagosan két célcsoportot jelöltek meg a válaszolók.

	átlag	egyesületek	alapítványok	egyéb szervezetek
gyerekek	44	44	51	29
fogyatékkal élők	25	20	34	21
idősek	20	17	16	42
szakmai	20	22	16	21
betegcsoportok	16	14	22	8
szegények	14	15	15	8
munkanélküliek	12	11	12	13
nők	12	11	10	21
kisebbségek	9	11	7	8
hajléktalanok	4	3	5	4
egyéb	39	43	32	33

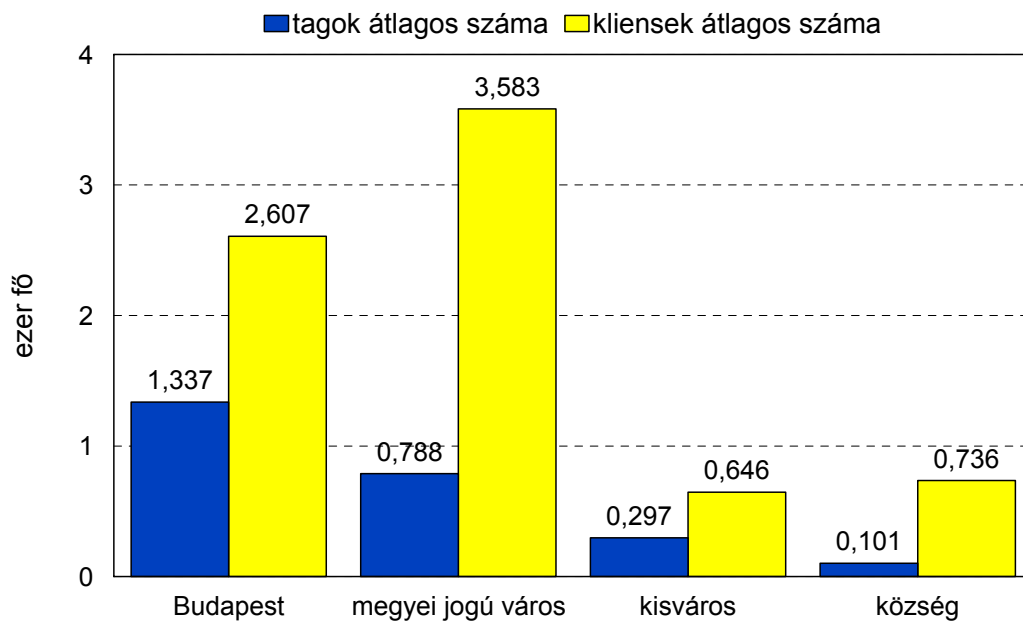
Ami a szervezetek nyilvántartott tagjait illeti, itt meglepően magas számok jöttek ki. Az átlag 754 fő volt. Az átlag azonban elfedi azt a tényt, hogy a vizsgált szervezetek fele, 49 százaléka 50 fő alatti létszámmal működik. 50 és 100 fő között a szervezetek 19, 100 és 200 fő között 12, 200 és 500 fő között pedig 4 százaléka működik. 500 fő feletti taglétszámmal a vizsgált szervezetek 16 százaléka büszkélkedhet. Településtípus szerint az átlagos taglétszám a fővárosban a legmagasabb, 1337 fő (itt működik a legtöbb országos hatókörű egyesület, szövetség), s a település méretének csökkenésével fokozatosan csökken az átlagos taglétszám. A vizsgált 188 szervezet összesen 109 ezer tagot vallott be az önkitöltős kérdőívben.

Nemcsak a tagok, hanem a civil szervezetek által ellátott kliensek száma is fontos mutatója a civil szektornak. Itt átlagosan 2098 fő jött ki, ami mögött az alábbi százalékos megoszlás áll: 0-50 kliens 21 százalék, 50-100 kliens, 20 százalék, 100-200 kliens és 200-500 kliens 13-14 százalék, 500-nál több 32 százalék. Mindent összeadva a vizsgált civil szervezetek által ellátott kliensek száma kb. 256 ezer fő, ami azt jelenti, hogy egy szervezeti tagra 2.3 ellátott kliens jut átlagosan. A legtöbb ellátott kliens a megyei jogú városokban székelő, megyei hatókörű szervezeteknél regisztrálható.

A szervezetek megoszlása a tagok és a kliensek száma szerint

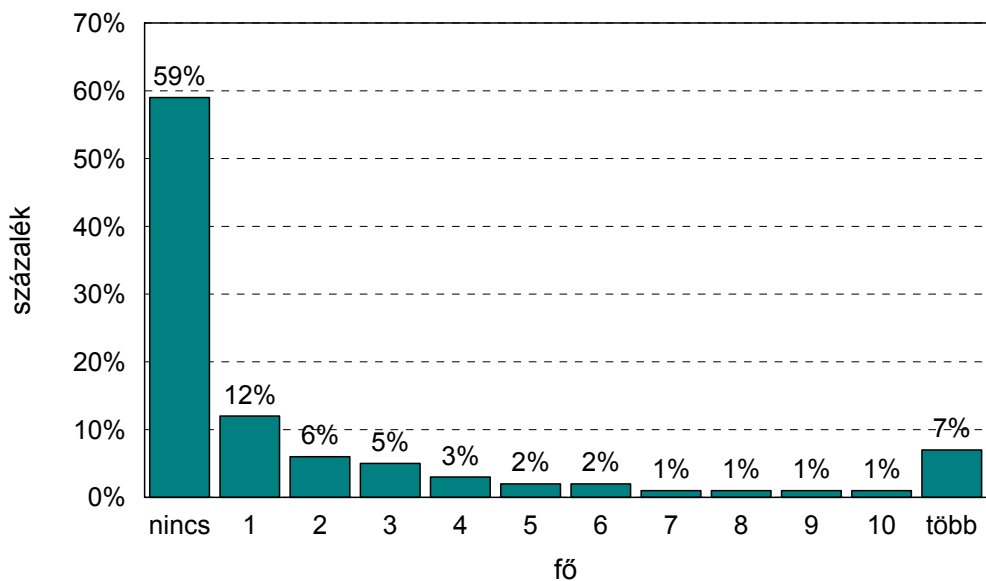

A tagok és a kliensek átlagos száma a székhely szerint

A szervezeteknél dolgozó fizetett munkatársak számát vizsgálva az derült ki, hogy csupán a szervezetek 40 százalékánál dolgozik fizetett munkatárs. 59 százalékánál nincs ilyen ember, további 12 százalékuk pedig csak egy főt tud alkalmazni.

Fizetett munkatársak száma

A fizetett alkalmazottak alacsony aránya mögött egyértelműen költségvetési okokat kell keresnünk. Az alkalmazottal nem rendelkező szervezetek éves költségvetése nem éri el az átlag másfél millió forintot sem. A válaszoló szervezetek 27 százaléka 2000-ben maximum 500 ezer forinttal gazdálkodhatott, további 15 százalékuk 500 ezer és 1 millió forint között költhetett, egyharmaduk 1-5 milliós költségvetést produkált, s egynegyedük ennél is több bevételre tett szert. Ez átlagosan 8.123 ezer forintot jelent a vizsgált szervezetek vonatkozásában. Az átlagos kiadás 6.234 ezer forint volt, s a kiadások 54 százaléka ment el működési költségekre 2000-ben.

A pénzügyi év eredményességét nézve, az derült ki, hogy a szervezetek 18 százaléka deficittel zárta a 2000-es évet, 28 százalékánál a bevétel és a kiadás egyenlő volt, s többségük, 54 százalékuk pozitív mérleggel zárta a tavalyi évet. A gazdálkodási viszonyokat erősen meghatározza a szervezet típusa, hatóköre, nagysága és a település típusa egyaránt.

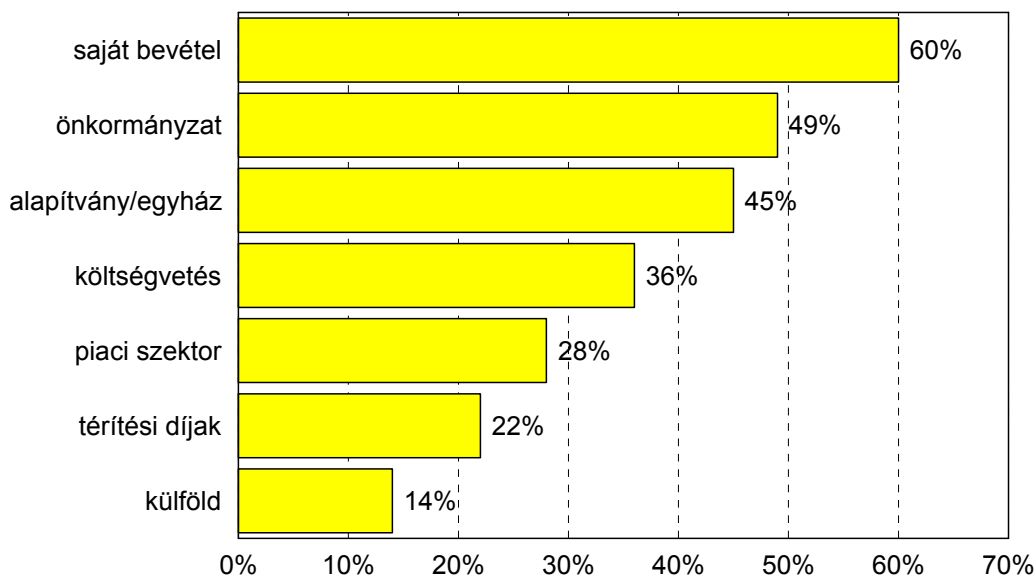
	átlag	minimum	maximum	összesen
bevétel	8.123.000 HUF	0 HUF	293.594.000 HUF	1.226.718.000 HUF
kiadás	6.234.000 HUF	0 HUF	89.319.000 HUF	935.222.000 HUF
ebből működési költség	3.418.000 HUF	0 HUF	55.000.000 HUF	495.622.000 HUF

		átlagos bevétel	átlagos kiadás	működési költség	működési ktg aránya
székhely	Budapest	14.038	8.044	3.927	49 %
	megyei jogú város	8.280	7.589	4.536	60 %
	kisváros	4.350	4.229	1.873	44 %
	község	3.681	3.684	2.508	68 %
típus	alapítványok	11.066	6.776	4.577	68 %
	egyesületek	5.609	4.938	2.146	43 %
	egyéb szervezetek	12.122	11.437	6.444	56 %
hatókör	országos	12.404	8.038	3.960	49 %
	regionális	2.948	2.712	1.329	49 %
	megyei	12.626	11.868	4.533	38 %
	helyi	4.647	4.586	3.604	79 %

ezer Ft.

A szervezetek bevételi szerkezetéről nincs pontos kép, a kérdőív csak arra terjedt ki, hogy számba vegye milyen forrásokból, hány szervezet jut bevételhez. Ezek alapján a kérdőívet visszaküldő szervezetek 60 százaléka rendelkezik valamilyen saját forrással, 49 százalékuk az önkormányzati forrást (is) megjelölte, 45 százalékuk pedig az alapítványi és/vagy egyházi támogatás hasznélvezője. Költségvetési támogatással mindössze a szervezetek harmada büszkélkedhet, a piaci szektor időnkénti támogatását 28 százalékuk tudhatja maga mögött. Ezen kívül közel minden ötödik szervezet térítési díjakból is jut anyagi forráshoz.

Adott forrásból bevételre rendelkezők aránya

A vizsgált civil szervezetek túlnyomó többsége több lábon áll, bevételi forrásukat tekintve a relatív többség (38 százalék) két egymástól független forrást jelölt meg, egynegyedük három, 19 százalékuk pedig négy vagy többféle forrásból jutott bevételhez taval. Azok aránya, akik csupán egyféle bevételre tettek szert, 18 százalék.

3. AZ ÖNKÉNTESSEG MEGÍTÉLÉSE

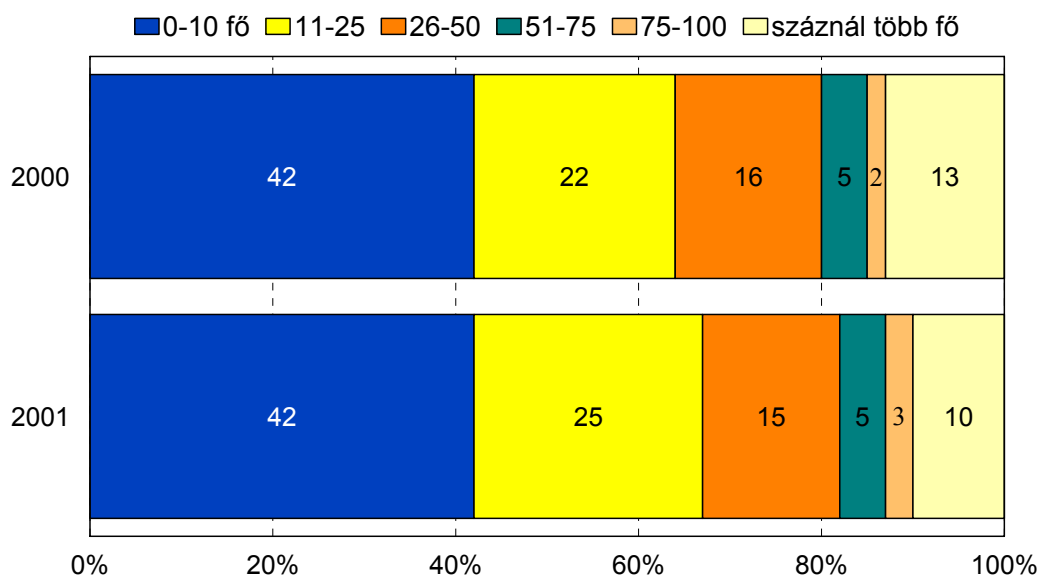
Az önkéntesség fogalma nem egyértelmű a civil szervezetek számára. A kérdőív nyitott kérdés segítségével próbálta felderíteni, hogy kit tekintenek önkéntesnek az adott civil szervezetnél. A jellemző válasz-típusokat visszakódoltuk, s ez alapján az derült ki, hogy a relatív többség azt tekinti önkéntesnek a szervezeténél, aki ellenszolgáltatás nélkül, ingyen dolgozik. Tipikus válasz volt az is, mely szerint az önkéntes az, akik bármiben, bárhogy segít a szervezetnek, hogy a céljait elérje. Elgondolkodtató, hogy a válaszolók egytizede a teljes tagságot, további 9 százalék pedig a szervezet vezetőit tekinti önkéntesnek (véltetően azért, mert önként vállalták a tagságot vagy a feladatot, és nem kapnak érte fizetést). Ha összehasonlítjuk a szervezetek önkéntesség értelmezését az ENSZ által leírt kritériummal, szembetűnő, hogy a hátról csupán kettő fordul elő érdemben a válaszok között (önkéntesség, ingyenesség), s hogy a munkával más személy hasznát kell szolgálnia, nem

nagyon található.

Ki számít önkéntesnek?	Százalékos megoszlás
aki ellenszolgáltatás nélkül, ingyen dolgozik	28,7
aki segít a szervezetnek bármiben, bárhog	19,2
a teljes tagság	11,4
a szervezet vezetői, vezetőség	9,0
mindenki, aki itt dolgozik	7,2
akik társadalmi munkában dolgoznak	3,6
rendszeresen ingyen segít, munkát lát el a szervezetnél	3,0
aki kevés pénzért sokat dolgozik	2,4
aki a szervezet céljai elérése érdekében hasznos munkát végez	2,4
aki nem pénzért, fizetésért dolgozik	2,4
térítés nélkül dolgozó külső segítő	1,8
aki továbbadja a tudását a szervezet és mások javára	1,8
mindenki, aki szeretetből segíteni akar a szervezetnek, illetve a szervezeten keresztül másoknak	1,2
aki nem főállásban dolgozik a szervezetnél	1,2
aki a közösségért dolgozik	1,2
közvetlenül az érintettek	0,6
polgári szolgálatos	0,6
aki önként dolgozik a szervezetnél	0,6
aki elvégezte az önkéntesek tanfolyamát, képzését és segít is	0,6
a hatóságoknál nem bejelentett munkatárs	0,6
juttatás nélküli alkalmazott	0,6

A kérdőívet visszaküldő civil szervezetek 97 százaléka - a saját értelmezése szerint - jelenleg is foglalkoztat önkénteseket. Ezek becsült létszáma átlagosan 70 fő szervezetenként, az átlag azonban elfedi azt, hogy a megkérdezettek fele maximum 15 fővel, további 25 százaléka 16-35 fővel számolhat. Ez mindösszesen azt jelenti, hogy a kérdésben nyilatkozó 179 civil szervezetnél 12.460 önkéntes segíti a munkát a saját önkéntesség értelmezésük szerint. Mindez gyakorlatilag megegyezik a szervezetek által 2000-ben foglalkoztatott önkéntesek számával és arányával.

A szervezet által foglalkoztatott önkéntesek számának megoszlása

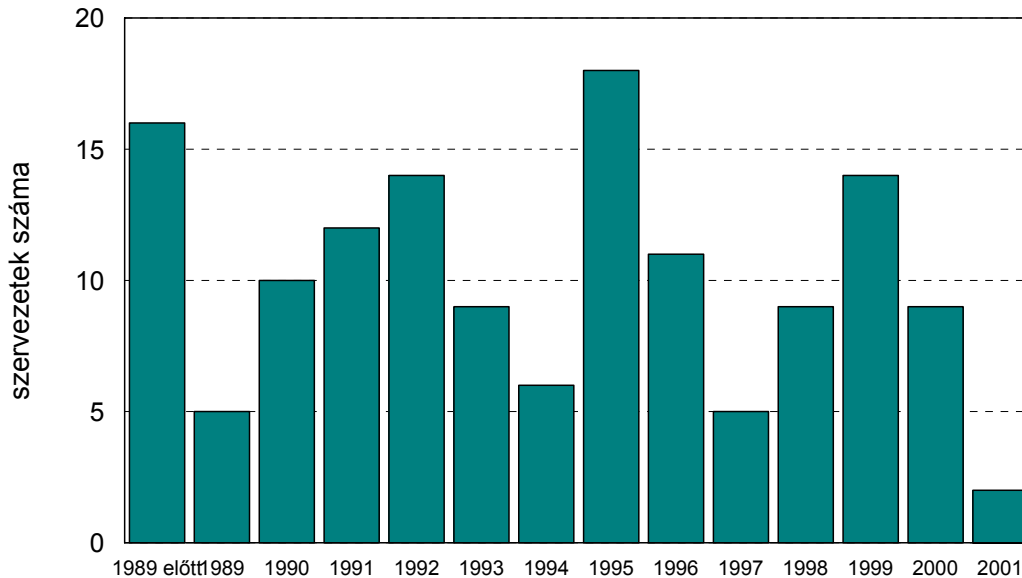

Az egy szervezet által foglalkoztatott önkéntesek száma a fővárosban a legmagasabb, s a településméret csökkenésével csökkenő tendenciát mutat. Hatókör szerint jellemző, hogy a megyei és az országos hatókörű civil szervezetek foglalkoztatják a legtöbb önkéntest, s regionális és helyi szervezetek sokkal kevesebbről nyilatkoztak.

		önkéntesek átlagos száma 2000	önkéntesek átlagos száma 2001
Főátlag		73	70
székhely	Budapest	122	118
	megyei jogú város	67	74
	kisváros	34	19
	község	31	34
típus	alapítványok	41	35
	egyesületek	78	78
	egyéb szervezetek	140	126
hatókör	országos	113	106
	regionális	19	36
	megyei	113	112
	helyi	39	29

fő

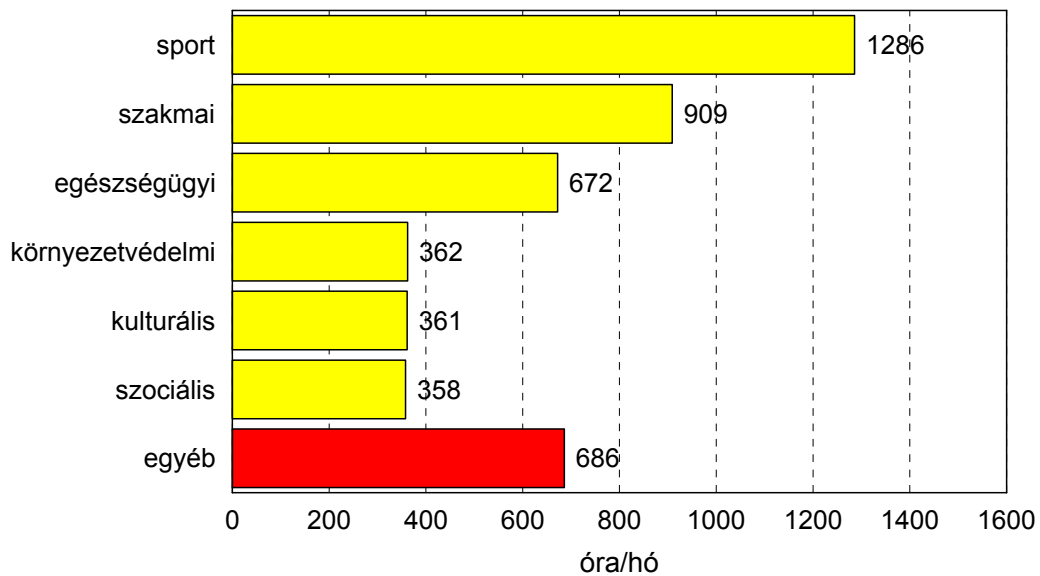
Mióta foglalkoztat a szervezet önkénteseket?

Az elemzett szervezet közül 17 százalék úgy nyilatkozott, hogy az alapítás óta foglalkoztat önkénteseket, a többiek konkrét évszámmal válaszoltak arra a kérdésre, hogy mióta foglalkoztatnak önkénteseket. Ezek a válaszok - összevetve a kérdezettek önkéntesség értelmezésével - nagy valószínűséggel szintén azt mutatják, hogy a szervezet alapítása óta foglalkoztat önkénteseket. Ezek az önkéntesek egy szervezetnél havi átlagban 626 órát töltenek, ami a kérdésre válaszoló 151 civil szervezetnél összesen 94 ezer önkéntes munkaórát jelent havonta.

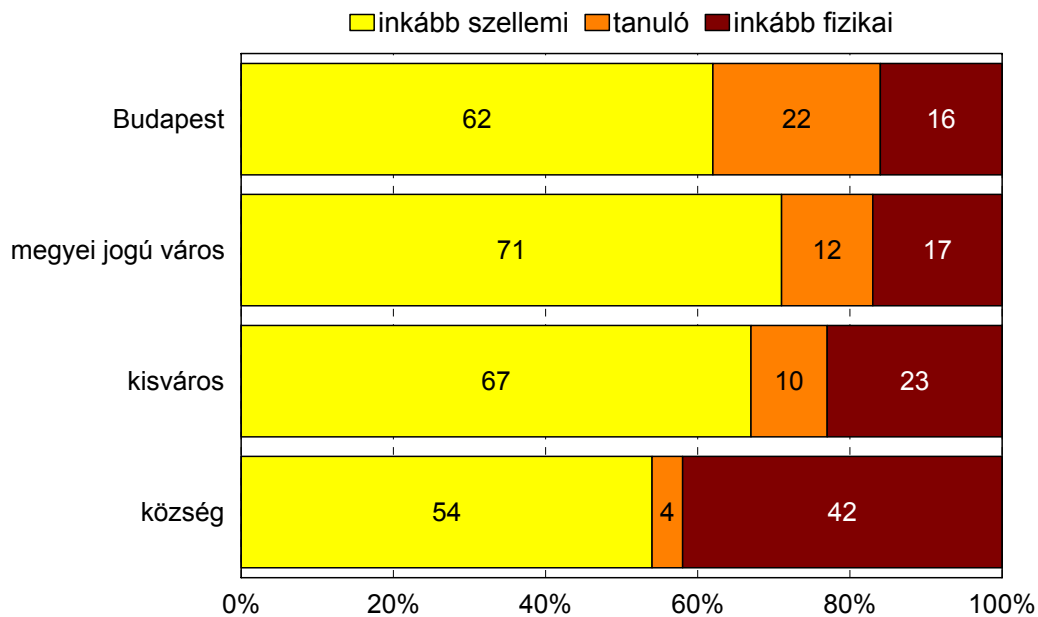
A legtöbb havi munkaórát az országos (820) és a helyi (608) civil szervezetek önkéntesei végzik a szervezetük számára, míg a legkevesebbet a regionális szervezetek önkéntesei (230). A település típusa szerint e kérdésben nem mérhető eltérés, ugyanakkor az kimutatható, hogy az egyesületeknek több (861), az alapítványoknak kevesebb (374) havi munkaórát dolgoznak önkénteseik. A szervezet ágazata szerint a legtöbb havi önkéntes munkaóra a sport és szakmai szervezeteket segíti.

A szervezet számára végzett havi önkéntes munkaóra az ágazati forma szerint

A szervezetek önkénteseinek nemi megoszlásáról elmondható, hogy nagyjából kiegyenlített, az összes önkéntes 43 százaléka férfi, 57 százaléka nő. A foglalkozási típus már sokkal eltérőbb, az összes önkéntes 64 százaléka inkább szellemi foglalkozású, 22 százaléka inkább fizikai munkás, a többiek pedig nem munka, hanem tanulói jogviszonyban vannak. Szervezeti forma szerint az egyesületi munkában egy kicsit magasabb arányban vesznek részt a tanulók, míg az alapítványoknál a szellemi foglalkozású önkéntesek vannak egy kicsit felülreprezentálva az átlaghoz képest. Az önkéntesek állampolgárságát tekintve 96 százalékban magyar állampolgárok.

Az önkéntesek megoszlása településtípus szerint

Az önkéntesek egy évben átlagosan 85 napot töltenek a civil szervezeteknél. Ez az átlag független a településtől, ellenben a szervezeti formától nem, az egyesületeknél egy kicsit magasabb (93), az alapítványoknál alacsonyabb (83). A tevékenység célcsoportja szerint a kisebbségekkel foglalkozó szervezetek önkéntesei átlagosan 40, a szegényekkel és idősekkel foglalkozók 64-65, a gyerekekkel és a munkanélküliekkel foglalkozók 70-71, a hajléktalanokkal foglalkozók 50, a fogyatékkal élőkkel foglalkozó önkéntesek pedig 94 napot töltenek a szervezetnél egy évben átlagosan.

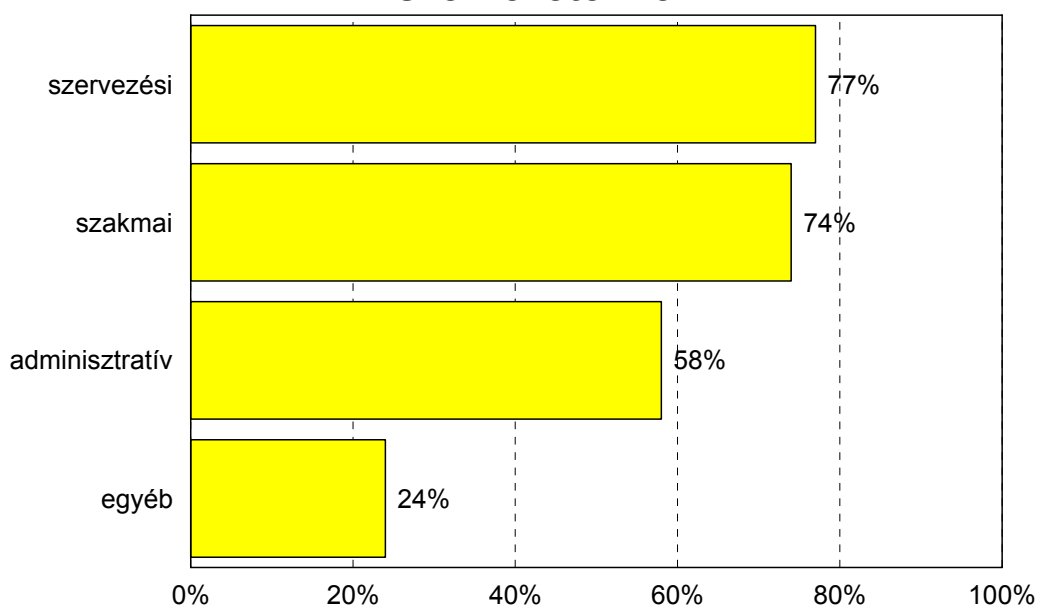
A megkérdezett szervezetek 78 százaléka végez valamilyen toborzó munkát az önkéntes munkaerő biztosítása érdekében (13 százalék egyáltalán nem toboroz, további egytizedük úgy nyilatkozott, hogy az önkéntesek "maguktól jönnek"). A szervezetek egyharmada a tagok közül, vagy az ismerősök, barátok körében toboroz önkénteseket, 18 százalékuk rendezvényeken, 12 százalékuk sajtón és felhíváson keresztül. Ezen kívül néhány szervezet említette még az intézményeket (iskola, plébánia, művelődési ház) és a képzéseket mint a toborzási fórumokat, s van akik felkéréssel választanak önkénteseket.

A szervezetek 65 százaléka úgy nyilatkozott, hogy az önkéntesek részt vesznek valamilyen képzésben. Az egyesületeknél ez az arány 61 százalék, az alapítványoknál 66 százalék. Település szerint a fővárosban a legmagasabb az önkénteseit (is) képző szervezetek aránya (41 százalék), s a kisvárosban a legalacsonyabb (56). A szervezet típusa mentén is van

némi eltérés, az érdekvédelmi és szakmai szervezetek 65 százalékban, a szolgáltatók 72 százalékban képzik önkénteseiket.

Az önkéntesek többsége szervezési és/vagy szakmai munkát végez a civil szervezeteknél, kisebb arányban adminisztratív és más munkákat. A kérdőívet visszaküldő szervezetek egytizedénél az önkéntesek mind a négyféle munkakörben dolgozhatnak.

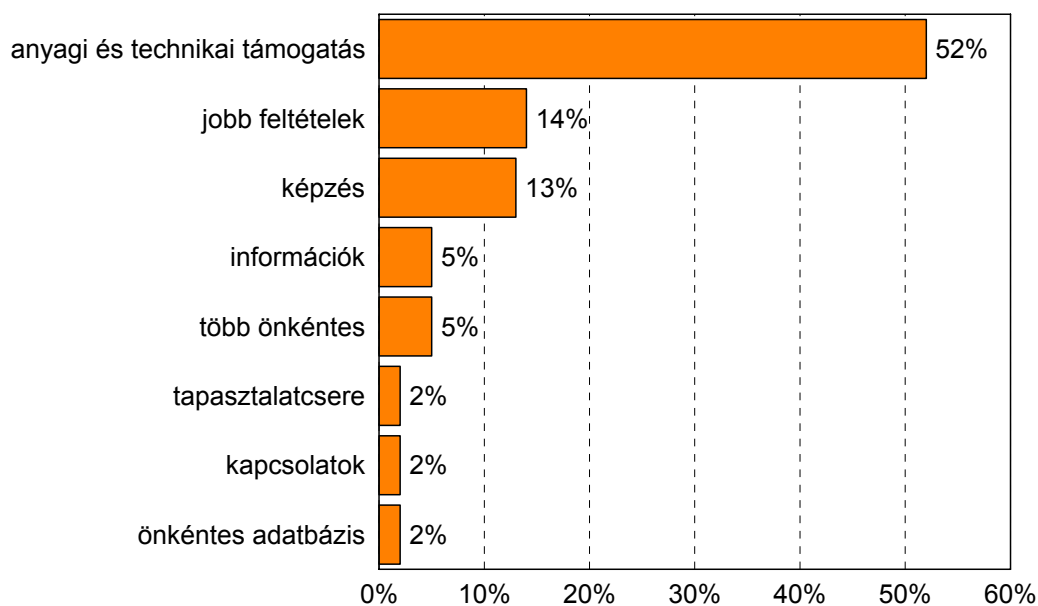
Az önkéntesek által végzett munka fajtája a szervezeteknél

Miért foglalkoztat a szervezet önkénteseket?	Százalékos megoszlás
nincs pénzük fizetett alkalmazottra	28,3
erre épül az egész szervezet, önkéntesekből áll	20,5
kell a segítség a szervezetnek	14,5
a hatékonyság növelése érdekében	9,0
kell a szakmai tudásuk, tapasztalatuk	6,6
olcsó munkaerő	4,8
lehetőség másoknak a munkára, igény van rá	4,2
így az igazi	3,6
meggyőződésből, a szervezet filozófiájából	3,0
a célokat csak így tudja megvalósítani a szervezet	3,0
szakmai gyakorlat nekik	1,2
örömmel végzik a munkát	0,6
a helyi összefogás miatt	0,6

Az önkéntesek munkájára a szervezeteknek alapvetően két ok miatt van szükségük. Egyrészt amiatt, hogy nincs pénzük fizetett alkalmazottakra, másrészt sok esetben az egész szervezet erre épül, gyakorlatilag önkéntesekből áll. A válaszokat tekintve kiderült, hogy több helyen a szervezetnek az önkéntesek szakmai tudására, tapasztalatára van szükségük, valamint a működési hatékonyság növelése érdekében is alkalmaznak önkénteseket. Mindent összevetve, ha az önkéntes munkáját kiválthatnák fizetett alkalmazottak professzionális munkájával, a szervezetek 84 százaléka akkor is alkalmazna önkénteseket, további 3 százalékuk pedig részben alkalmazna. A válaszokból az derült ki, hogy ha kiválthatnák az önkénteseket, akkor a legkevésbé a megyei hatókörű valamint a kulturális és a sport szervezetek foglalkoztatnának továbbra is önkéntest.

Az önkéntes program továbbfejlesztéséhez szükséges...

A szervezetek többsége, 79 százaléka tervezi, hogy a jövőben fejleszti az önkéntes programjait. Különösen sokan, 86 százalék mondta ezt a helyi hatókörű szervezetek közül. A továbbfejlesztéshez szükségük van segítségre a civil szervezeteknek. Saját bevallásuk szerint az önkéntes programjuk bővítéséhez elsősorban anyagi és technikai támogatást igényelnének (működési feltételeik javítását) a szervezetek, valamint 13 százalékuk szerint képzésre lenne szükségük. Ezen kívül említették még a fiatalok bevonását, önkéntes adatbázis létrehozását, az önkéntesek munkájának elismerését, megfelelő információkhoz való hozzájutást, de a válaszok között előkerült a tapasztalatcsere valamint a szakmai gyakorlat

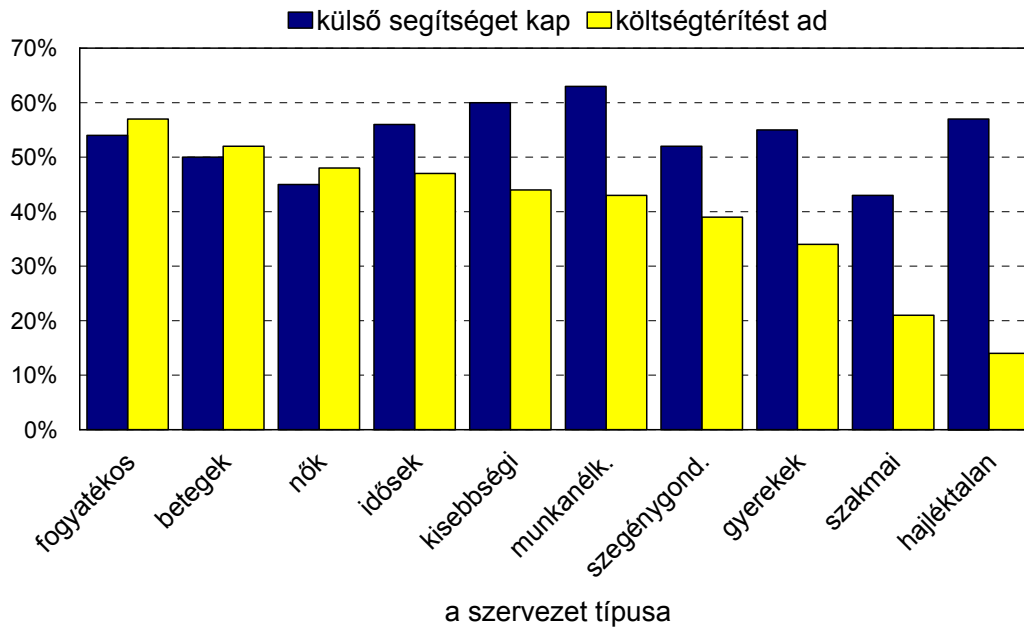
szükségessége is.

Az önkéntessel való közös munkának előnyei és hátrányai egyaránt vannak. Az előnyök között kell szólni a hatékonyságról, az önkéntesek elhivatottságáról, lelkesedéséről, valamint az alacsony költségigényéről. Az önkéntesekkel való munkavégzésnek hátránya, hogy a munkahelyi, családi és egyéb elfoglaltságok miatt az önkénteseknek kevés idejük van, csak korlátozottan állnak rendelkezésre. Részben ebből fakad a munkavégzés bizonytalansága, a munka megszervezésének nehézkessége. Egy másik jellemző hátrány a számonkérés korlátozottsága, nincs retorzió, nincs igazi kontroll, sőt az is előfordulhat, hogy nem lehet átlátni a munkafolyamatokat. A két kérdés során keletkezett leggyakoribb válaszkategóriákat a következő táblázatban foglaltuk össze.

Az önkéntessel való közös munka előnyei		Az önkéntessel való közös munka hátrányai	
	Említések száma		Említések száma
hatékonyság	23	keves idejük van	29
kis költséggel jár	19	bizonytalanság	21
az önkéntesek elhivatottak	18	nehéz számon kérni	20
az önkéntesek lelkesek	18	sok szervezéssel jár	20
színesebb a munka, hozzák az ötleteiket	17	nem értenek hozzá	10
a közös munka öröme miatt	16	nem tartják be a határidőket	4
közösségfejlesztő hatás	11	gyakran csalódnak a feladatban. lemorzsolódnak	3
rugalmasság, kötetlenség	9	nem elég aktívak	3
szívből segítnek	8	felelősség hiánya	2
az önkéntesek tapasztalata hasznos	4	nincs infrastruktúrájuk	2
az önkéntesek megbízhatóak	3	tapasztalatlanok	1
így tud a szervezet fennmaradni	1	nem hatékonyak	1
NINCS	0	NINCS	21

A szervezetek fele kap külső segítséget önkéntes programjainak működtetéséhez - legalábbis a kérdőívre adott válaszok szerint - ám ismételten fontos kiemelni, hogy az önkéntesség fogalmát (önkéntes programjaikat) a szervezetek sajátosan értelmezték. Az önkénteseknek a civil szervezetek 42 százaléka tud adni alkalmanként vagy rendszeresen költségtérítést.

Az önkéntes programhoz külső segítséget kapó és költségtérítést fizető szervezetek aránya célcsoportonként

Az önkéntes programjaikhoz az egyesületek 57 százaléka, az alapítványok 34 százaléka kap külső segítséget. A szervezet típusa szerint a kisebbségi és munkanélkülieket segítő szervezetek több mint 60 százaléka kap ilyen segítséget, míg a női és szakmai civil szervezetek körében ez átlag alatti. Az önkénteseknek legnagyobb arányban a fogyatékos és betegcsoportokkal foglalkozó szervezetek tudnak költségtérítést adni (több mint 50 százalékuk), míg a szakmai és a hajléktalan szervezeteknek csupán 15-20 százaléka mondhatja el ezt magáról.

Végezetül joggal merülhet fel a kérdés, hogy az emberek vajon miért vállalnak önkéntes munkát különböző civil szervezetekben. A legtöbb válaszoló szerint az embereket segítő szándékuk motiválja, de az elhivatottság és a szervezet céljaival való azonosulás is fontos. Ezen kívül nem elhanyagolható közösségi élményforrás is az önkéntes munka, továbbá valakinek hasznos tapasztalatszerzés vagy pedig egyenesen az önmegvalósítás lehetősége.